

- тиви // Карнабідівські читання: зб. наук. пр. / Нац. архітектур.-іст. заповідник «Чернігів стародавній», Центр пам'яткознавства НАН України і Укр. т-ва охорони пам'яток історії та культури [редкол.: Ю.О. Сობоль (голова) та ін.]. Чернігів, 2017. Вип. 1–3. С. 392–402.
6. Літопис Чернігівського Троїцько-Іллінського монастиря 1069-2009 років. Чернігів, 2009. 39 с.
  7. Арнольд-Алябьев В.И. Краткое руководство по наблюдению за физическим состоянием воздуха в музеях и библиотеках / Материалы по археологической технологии. Москва, 1931. Вып. 13. С. 1–25.
  8. Кроллау Е.К. Температурно-влажностный режим музейных зданий. Москва, [ГБЛ], 1977. 51 с.
  9. Инструкция по учету и хранению музейных ценностей, находящихся в государственных музеях СССР. Москва, 1984. 151 с.
  10. Богословский В.Н. Принципы выбора параметров температурно-влажностного режима древних зданий, обеспечивающих их сохранность. Научные исследования в области охраны памятников. Варшава, 1988. 356 с.
  11. Комаренко О.І. Моніторинг температурно-вологісного режиму приміщень деяких музеїв м. Києва // Наукові доповіді ІХ міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27-31 травня 2013 р.) : ННДРЦУ. Київ, 2013. С. 148–154.
  12. Жданова Д.А. Моніторинг температурно-вологісного режиму в експозиційних об'єктах Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника. Могилянські читання 2004 року: Музейне збереження пам'яток сакрального мистецтва. Історія, сучасна практика і майбутнє: зб. наук. пр. / Нац. Києво-Печер. іст.-культур. заповідник; ред. рада: В.М. Колпакова (відп. ред.) та ін. Київ, 2005. С. 207–216.
  13. Внутрішньомузейна інструкція по провітрюванню приміщень в Національному архітектурно-історичному заповіднику «Чернігів стародавній» [Рукопис]. [Чернігів], 2014 // Національний архітектурно-історичний заповідник «Чернігів стародавній», відділ охорони, експлуатації та реставрації пам'яток. [3] арк.
  14. Игнаткин И.А. Охрана памятников истории и культуры [справ. пособие]. Київ, Вища шк., 1990. С. 32–54.
  15. Там само. С. 55–73.

Віталій Крутий (Мена, Чернігівська обл.)
директор Менського краєзнавчого музею
ім. В.Ф. Покотила

Домницький Різдва Богородиці монастир, пам'ятка доби козацького бароко та класицизму архітектора Джакомо Кваренгі

Домницький Різдва Богородиці чоловічий монастир знаходиться за сім кілометрів від невеликого містечка Березна Чернігівського району посеред прадавнього соснового лісу. Заснований був отцем Климентієм у 1654 р. Спершу це був невеликий скит для декількох монахів. У 1662 р. під час нашествия татар був спалений. Через рік мандрівний монах Діонісій оселився на місці старого скиту. За легендою, у 1680 р. сліпий від народження дівчині на ім'я Добра з Березни уві сні було сказано піти у ліс та знайти ікону Божої Матері. Сон декілька разів повторювався, і дівчина розповіла матері. Одного зимового ранку мати разом із сліпою дівчиною пішла до лісу. Через негоду мати загубила дівчину.

Рис. 1. Собор Різдва Богородиці
Домницького монастиря

Рис. 2. Вівтар у соборі
Різдва Богородиці

Рис. 3. Загальний вид на Домницький монастир

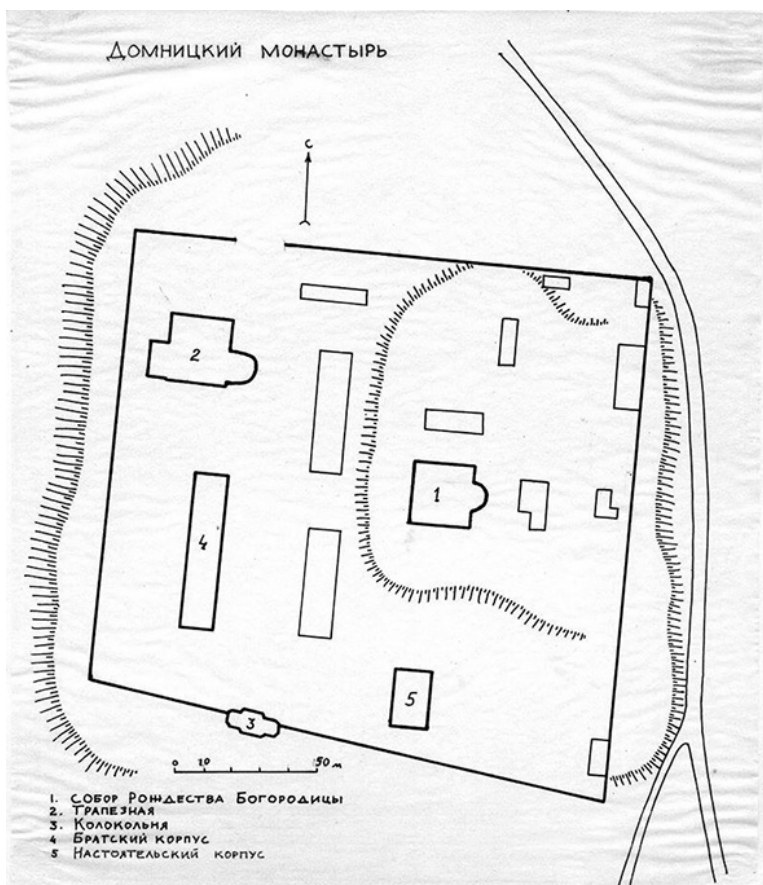

Рис. 4. Схема монастиря

Тут раптом безпомічній сліпій дитяті почувся голос: «Гряди по мене!» Дівчинка ледь чутно онімівшими від морозу губами прошепотала: «Я сліпа і не знаю, куди їти». «Підніми голову і побачиш». Дівчинка послухалась і відразу чудом прозріла. І побачила високо на сосні ікону, від якої виходило сяйво. У 1683–1685 рр. ченці перенесли келії скиту до місця явлення чудотворного Образу Божої Матері. Чудотворну ікону принесли в містечко Березна, але дивовижним чином вона поверталася на своє місце в лісі. Тоді монахи на цьому місці побудували невелику капличку. В 1693 р. тодішній гетьман Іван Мазепа виділяє кошти на будівництво нового монастиря. Із соснових колод збудували головний собор Різдва Богородиці, а на місці колишньої каплички – церкву великомучениці Парасковії. Пень від сосни, на якій з'явився образ чудотворної ікони, зберігався у вітарі церкви до 1798 р., коли почалося кам'яне будівництво нової церкви. Головний собор Різдва Богородиці за сприяння Феодосія Углицького, архієпископа Чернігівського, був освячений у 1694 р., а храмовим святом стала десята п'ятниця після Пасхи. Дана традиція зберігається і донині. Того ж року був складений монастирський Синодик.

Офіційно монастир заснований універсалом Івана Мазепи від 16 травня 1699 р. Для життєдіяльності монастиря йому передавалися значні володіння, у першу чергу села Гребля (Рубинівка), Миколаївка (Дурново, Новомиколаївка) [2, 115]. Спершу монастир носив назву Думницький, від невеликої річки, що витікає з-під Стольного та впадає у Красилівку неподалік села Гребля. Новий гетьман Іван Скоропадський за прикладом свого попередника продовжує розбудову монастиря, перебудовують капличку святої Парасковії.

У 1714 р. на кошти стольненського сотника Йосипа Сичевського на місці каплички будується дерев'яна церква святої Параскеви. Взагалі до початку XIX ст. всі будівлі монастиря залишалися дерев'яними.

У 1786 р. за Указом імператриці Катерини II про віддачу в казенне відомство монастирських маєтків в Малоросії Домницька обитель була переведена в третій клас з передачею її в державну скарбницю. На цей рік монастир являв собою келію ігумена, братський корпус з 12-ти покоїв, амбари, три храми.

Новим етапом в історії монастиря стає 1740 р., коли сусіднє село Стольне імператриця Анна Іоанівна передає генеральному судді Малоросійської колегії Андрію Яковичу Безбородьку. Будучи великим землевласником, він звертає увагу на долю сусіднього монастиря. Його сини Олександр та Ілля мали значний вплив у Російській імперії. Після смерті в 1780 р. за заповітом частина коштів мала піти на розбудову Домницького монастиря. За заповітом, старший син Олександр домагається у 1798 р. розібрати цеглу з також закритого Макошинського Миколаївського монастиря для будівництва огорожі відновленої обителі. На сьогодні ця стіна частково збереглася. Після смерті брата Ілля Андрійович продовжує будівництво. Так, у 1800 р. на місці явлення чудотворної ікони був закладений цегляний собор Різдва Богородиці (Рис. 1). За два кілометри для потреб будівництва монастиря зводиться в селі Гребля цегельний завод. Одночасно з головним собором будується корпус келій, двоярусна дзвіниця, церква Св. Параскеви. 28 жовтня 1806 р. головний храм було освячено, він міг вмістити до 1500 чоловік [1, 104]. Меценат храму не зміг з'явитися на освячення, але відвідав його через рік – 12 жовтня 1807 р., саме в цей день було освячено сусідню будівлю, церкву Св. Великомучениці Параскеви. З південного боку на місці Миколаївської церкви збудували двоярусну дзвіницю (Рис. 4).

Автором, але це документально не підтверджено, вважають відомого столичного архітектора Джакомо Кваренгі (1744–1817). Саме він збудував палац для старшого сина Безбородьків – Олександра [4].

У соборі Різдва Богородиці з Паски до жовтня знаходилася чудотворна ікона, на зиму її переносили до теплої трапезної церкви Св. Параскеви. Така традиція зберігається і до сьогодні. В головному храмі поховано останнього Безбородька по чоловічій лінії – Андрія Іллїча (1783–1814).

У свій час на території монастиря діяли собор Різдва Богородиці, Спасо-Преображенський, Свято-Параскев'ївський, Свято-Варвар'ївський, Свято-Миколаївський храми та цвинтарна церква (Рис. 3). У 1846 р. на місці цвинтарної церкви на кошти княгині Параскевії Петрівни Прозоровської був зведений кам'яний храм на честь Петра і Павла. У вівтарі церкви свого часу були поховані Петро Олександрович та Параскевія Петрівна Прозоровські. Богослужіння тут проводилося тільки один раз на рік, на Петра і Павла – 12 липня. Згодом поруч із монастирем були побудовані богадільня та приміщення для паломників [1, 105].

Захід монастирського життя припадає на початок Української революції 1917–1921 рр. У 1922 р. представники тодішньої влади намагалися пограбувати монастир, проте монахи встигли у печерах заховати чудотворну ікону. З 1925 р. монастир уже не діє. Після 1928 р. тут розміщувалася Домницька комуна. З 1931 р. діє сільськогосподарська комуна імені Першого Травня. В цей час були розібрані кам'яний храм Петра і Павла та колони храму Різдва Богородиці.

З приходом нацистських загарбників у 1941 р. життя в монастирі відроджується, він перетворюється на жіночий, а богослужіння проводилося в церкві Св. Параскеви. Тут знайшли прихисток 35 сестер на чолі з ігуменею Агнією (в миру Марія Ланько). Жіночий монастир проіснував аж до 1952 р., сестри працювали в місцевому лісництві. Було висаджено близько 50 га. лісу. Того ж 1952 р. склеп Олександра Іллїча Безбородька було пограбовано (Рис. 2).

Після війни і до початку 1980-х рр. тут розміщувався тубдиспансер. З 1983 р. тут знаходилася виправна колонія, а у період антиалкогольних заходів з 1987 р. – лікувально-трудоий профілакторій для хворих на алкоголізм.

У 1993 р. церковній громаді передали перший храм – Параскеви, з 2011 р. – храм Пресвятої Богородиці. У 2016 р. головний храм був реставрований, там у літній час ведеться богослужіння. Великим випробуванням стало 29 лютого 2020 р., коли внаслідок несправності опалення повністю згоріли дах та купол храму. На сьогодні храм уже відновлено. На території вже закритої ВЦ №135 залишилася будівля ігумена, корпус келій та дзвіниця, частково кам'яна огорожа. Неподаляк від монастиря знаходиться криниця, в народі її воду вважають цілющою [3].

Джерела та література

1. Калібаба Д., Соляник В. Наша рідна Менщина. Мена: «Домінант», 2003. 176 с. : іл.
2. Павленко С.О. Мікротопоніми Чернігово-Сіверщини. Чернігів: ПАТ «ПВХ» «Десна», 2013. 600 с.
3. http://mena-museum.cn.sch.in.ua/istoriya_rajonu/hrami_menschini/svyato-rizdva-bogorodichnij_domnicjkij_cholovichij_monastir/
4. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Domnycky_monastyr/